

УДК 94:355.425.4](477.63)”1918/1919”

DOI: <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2020.31.220038>

Сергій Зайцев,
ORCID.ORG/ 0000-0003-2277-9345
магістр історії,
аспірант кафедри історичного краєзнавства
Львівського національного університету
імені Івана Франка
(Україна, Львів)
e-mail: sergiystepovik@ukr.net

ПОВСТАНСЬКО-ПАРТИЗАНСЬКА БОРОТЬБА НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ У СЕРЕДИНІ ГРУДНЯ 1918 – ПОЧАТКУ ЛЮТОГО 1919 рр.

Анотація

Повстансько-партизанська боротьба на Катеринославщині у період її номінального перебування під владою Директорії Української Народної Республіки в середині грудня 1918 – початку лютого 1919 рр. є однією з малодосліджених сторінок вітчизняної історії. Мета статті полягає у розкритті ролі нерегулярних збройних формувань у боротьбі за владу в регіоні у вказаний період. Завдання дослідження: показати військово-політичну ситуацію на території Катеринославщини на момент її переходу під контроль Директорії; назвати головних учасників повстансько-партизанського руху в регіоні на зламі 1918–1919 рр. та їхні цілі; дослідити їхню роль у бойових діях у регіоні, визначити головні здобутки.

У статті розглянуто перебіг повстансько-партизанського руху на Катеринославщині у період перебування краю під владою Директорії УНР. Визначено, що його учасниками були прихильники анархізму, більшовизму та українського уряду. Їх бойова діяльність займала помітне місце на тлі революційних подій у регіоні. Так, анархістські й більшовицькі іррегулярні формування не дозволили урядовим силам перебрати під повноцінний контроль лівобережну частину краю, а також відіграли важливу роль у забезпеченні окупації Катеринославщини регулярними радянськими військами у час Другої війни Радянської Росії з УНР. Зі свого боку українські нерегулярні сили надали помітну допомогу вітчизняному уряду у боротьбі із заколотниками, а після витіснення урядових військ із теренів краю певний час продовжували боротьбу із окупаційною радянською армією.

Ключові слова: Українська революція, повстансько-партизанський рух, Катеринославщина, Друга війна Радянської Росії з УНР, українські сили, більшовизм, анархізм.

Sergiy Zaitsev
ORCID.ORG/ 0000-0003-2277-9345
master of history, postgraduate student
of the Department of Historical Local History
Ivan Franko National University of Lviv
(Ukraine, Lviv)
e-mail: sergiystepovik@ukr.net

REBEL-PARTISAN STRUGGLE IN KATERYNOSLAV REGION IN MID-DECEMBER 1918 – EARLY FEBRUARY 1919

Summary

Rebel-partisan struggle in the Katerinoslav region during its nominal stay under the power of the Directory of the Ukrainian People's Republic in mid-December 1918 – early February 1919 is one of the little-studied pages of national history. The purpose of the article is to reveal the role of irregular armed groups in the struggle for power in the region during this period. Objective of the study: to show the military-political situation in the territory of Katerinoslav region at the time of its transition under the control of the Directory; name the main participants of the rebel-partisan movement in the region at the turn of 1918–1919 and their aims; study their role in hostilities in the region, to determine the main achievements.

The article considers the course of the rebel-partisan movement in the Katerinoslav region during the stay of the region under the rule of the Directory of the Ukrainian People's Republic. It was determined that its participants were supporters of anarchism, Bolshevism and the Ukrainian government. Their military activities occupied a prominent place against the background of revolutionary events in the region. Thus, anarchist and Bolshevik irregular

formations did not allow government forces to take full control of the left bank of the region, and also played an important role in ensuring the occupation of Katerinoslav region by regular Soviet troops during the Second World War of Soviet Russia with the UPR. Ukrainian irregular forces, for their part, have provided significant assistance to the domestic government in the fight against the insurgents, and after the expulsion of government troops from the territory of the region, they continued to fight the occupying Soviet army for some time.

Key words: *Ukrainian Revolution, rebel-partisan movement, Katerinoslav region, The second war of Soviet Russia with the UPR, Ukrainian forces, Bolshevism, anarchism.*

Постановка проблеми. Дослідження, пов'язані із вивченням повстансько-партизанського руху в роки Української революції 1917–1921 рр., займають одне із провідних місць у сучасній історіографії. Попри це, існує чимала кількість недостатньо глибоко вивчених епізодів із вказаної тематики. До них відноситься бойова діяльність анархістських, більшовицьких і українських іррегулярних збройних формувань на Катеринославщині у період номінального перебування краю під владою Директорії Української Народної Республіки (далі – УНР) у середині грудня 1918 – початку лютого 1919 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки відбувається стрімке зростання інтересу науковців до історії повстансько-партизанського руху періоду Української революції 1917–1921 рр. Однак, попри доволі багату джерельну базу, роль і місце повстанських і партизанських загонів у військових діях на теренах Катеринославщини на зламі 1918-1919 рр. розкриті лише фрагментарно. Серед праць сучасних авторів, котрі у своїх дослідженнях торкаються вказаної проблематики, можна назвати публікацію Дмитра Архирейського, в якій частково розглянуто захоплення Катеринослава наприкінці грудня 1918 р. об'єднаними іррегулярними силами на чолі з Нестором Махном (Архирейський, 2015: 34-46). Також слід виділити статті дослідників антиурядової діяльності отамана Никифора Григор'єва на початку 1919 р. Володимира Горака (Горак, 2013: 154-177) та Андрія Лисенка (Лисенко, 2009: 63-80). Однак, питання, пов'язані із цілою низкою анархістських, більшовицьких і українських іррегулярних збройних формувань, які наприкінці 1918 – початку 1919 рр. брали участь у повстанській і партизанській боротьбі на Катеринославщині, залишаються поза увагою істориків, а тому потребують окремого висвітлення.

Наукові завдання статті: 1) показати військово-політичну ситуацію на території Катеринославщини на момент її переходу під контроль Директорії; 2) назвати головних учасників повстансько-партизанського руху в регіоні на зламі 1918-1919 рр. та їхні цілі; 3) дослідити їхню роль у бойових діях на території регіону, визначити головні здобутки.

Мета статті полягає у розкритті ролі нерегулярних збройних формувань у боротьбі за владу на Катеринославщині на зламі 1918-1919 рр.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, період перебування при владі гетьмана Павла Скоропадського відзначився активним сплеском антиурядового повстансько-партизанського руху. Поряд із аполітичними селянськими, робітничими та бандитськими формуваннями у ньому прийняли участь і нерегулярні сили, очолювані прихильниками певних політичних течій, до яких на досліджуваній території відносилися проукраїнські, більшовицькі та анархістські загони. Якщо представники аполітичного руху виступали за виконання своїх соціальних вимог, то діяльність останніх була спрямована на перебирання влади у регіоні до своїх рук.

Внаслідок повалення гетьманату і зречення П. Скоропадського посади очільника держави, 14 грудня 1918 р. влада в Україні офіційно перейшла до Директорії УНР. Проте, це не поклато край політичній конфронтації на Катеринославщині. Хоча номінально її територія відтепер і перебувала під управлінням українського уряду, однак формально вона продовжувала знаходитися під контролем трьох політичних угруповань: у північній частині лівобережжя регіону та промислово розвинутих районах Криворіжжя та Нікопольщини затвердилася більшовицька влада, правобережжя та Катеринослав визнали Директорію УНР, а південні райони лівобережжя були під впливом анархістів.

Загострення інтересів різних політико-ідеологічних сил призвело до поновлення повстансько-партизанського руху на Катеринославщині, головними представниками якого стали більшовицькі та анархістські формування, що продовжували боротьбу за владу в регіоні. Так, 16 грудня

більшовиками Катеринослава було сформовано Раду робітничих депутатів. Того ж дня підпільний більшовицький загін на залізничній станції передмістя Катеринослава – Нижньодніпровська відкрив вогонь по ешелону з урядовими військами, роззброїв їх і арештував провідників підрозділу (Гражданская война, 1968: 72-73). У відповідь на це, через кілька днів відділом українського війська під керівництвом Захара Малолітка було розігнано вищезгадану Раду (Мазепа, 2003: 67). Зі свого боку, 24 грудня більшовики звернулись із закликом до всезагального страйку, на який відгукнулися робітники нижньодніпровських вагонних майстерень (Гражданская война, 1968: 74-75). Реагуючи на ці події, 25 грудня місцеві сили Директорії роззброїли та вигнали із Катеринослава та його передмість всі більшовицькі організації (Амосов, 1927: 263; Белаш, 1993: 49; Мазепа, 2003: 67). При цьому відзначилися й представники іррегулярних проукраїнських підрозділів. Так, роззброєнням Кайдацького революційного штабу більшовиків керував вільнокозацький ватажок Михайло Мелашко (Лебедь, 1922: 186).

Витіснені із міста більшовики згрупувалися на лівому березі Дніпра у Нижньодніпровську. Довідавшись про плани українських сил на проведення подальшого наступу на їхні позиції, а також маючи на меті взяти Катеринослав під свій контроль, більшовицький губревштаб вирішив об'єднати частину своїх партизанських формувань, що діяли в цьому районі, із загонами махновців та есерів і провести спільний наступ на місто. Керівництво операцією було покладено на ватажка анархістських загонів Н. Махна. Зранку 27 грудня об'єднані сили чисельністю близько 1 – 1,5 тисячі бійців повели наступ на Катеринослав, у якому розміщувалося 3 – 4 тисячі української залоги. Цього дня, після переходу через залізничний міст, союзникам вдалося зайняти залізничний вокзал і підгірну частину міста. При цьому на їхній бік перейшов один із командирів сил Директорії Мартиненко разом із 16 гарматами та їх обслугою. На цьому активні бойові дії припинилися. Протягом наступних 4 днів більшовики намагалися утвердити у місті свою одноосібну владу, що в кінцевому підсумку призвело до конфлікту між ними з одного боку

та махновцями й есерами – з іншого. Натомість головна увага анархістів була націлена на роздобування зброї. Крім того, Н. Махном були випущені із в'язниць усі арештанти, включно із кримінальними злочинцями, що призвело до грабунків ними міських жителів. Прикметно, що незважаючи на директиви Н. Махна, які забороняли займатися злочинною діяльністю під страхом смертної кари, багато його вояків також відзначилися у грабунках катеринославців. Такий стан справ продовжувався до 1 січня 1919 р., коли після короткого бою місто було звільнене урядовими військами на чолі з Романом Самокишем. Розбиті сили анархістів відступили до Гуляй-Поля, а більшовиків – до Павлограда та Синельникова (ДАДО, Ф. Р-3493, Оп. 1, Спр. 29, Арк. 6; Белаш, 1993: 49-52; Золотов, 1922: 169-170; Игреньев, 1921: 237-239; Колос, 1927: 33-39; Кузнецов, 1927: 281-283; Лантух, 1927: 285-286; Лебедь, 1922: 186–189; Ризоль, 1927: 227-228; Мазепа, 2003: 67-68; Тесленко, 1926: 228-230). За іншими даними вищеописані події відбулися 29 грудня 1918 – 2 січня 1919 рр. (Мазепа, 2003: 67-68; Тесленко, 1926: 76-84; Тесленко, 1928: 228-230).

Варто відзначити, що у міських боях за Катеринослав поряд із регулярними збройними силами Директорії УНР відзначилася і значна кількість проукраїнських і регулярних бойових формувань. Так, у обороні міста брали участь вояки вільнокозацького загону М. Мелашка і Запорозької Січі Юхима Божка, а у його звільненні – повстанці на чолі з отаманом Саквою з Верхньодніпровщини, а також вільні козаки з Нікопольщини очолювані сотником Никоненком і околиць Катеринослава на чолі з Михайлом Пухальським (Ф. 3696, Оп. 2, Спр. 360, Арк. 32; Годин, 1927: 223; Гонта, 1957: 109-110; Мазепа, 2003: 67-68; Рибалка-Зірка, 2001: 341). Крім того, у вигнанні із міста анархістсько-більшовицьких сил приймали участь сформовані на підприємствах міста робітничі бойові дружини (Белаш, 1993: 51-52).

Витіснення анархістів і більшовиків із Катеринослава не припинило їхньої участі в повстансько-партизанському русі на теренах лівобережжя краю. Оговтавшись від поразки, більшовики на чолі з Г. Колосом

перегрупували свої сили й розпочали нову операцію по захопленню міста. Однак, її не було втілено у життя через відкликання більшої частини задіяних у ній сил на захоплення Лозової. Після цього, через нестачу боєприпасів та озброєння більшовицькі іррегулярні бойові формування мусили відступати під натиском урядових сил і за короткий проміжок часу втратили більшість завойованих територій, зберігши під своїм контролем лише Павлоград і декілька навколишніх населених пунктів (Колос, 1927: 40-41, 44-45).

Паралельно продовжували свою діяльність і анархістські іррегулярні сили. Так, у надпорожній частині Дніпра діяли прихильні до махновських поглядів загони загальною чисельністю близько 2 тисяч бійців під командою Чалого. На Новомосковщині та Павлоградщині перебували доволі чисельні підрозділи анархістів «Самарської організації». Окремі анархістські формування існували також у південно-східній частині краю. Спираючись на їхню підтримку, потужний загін махновців очолюваний Петром Петренком на початку січня 1919 р., просуваючись вздовж залізниці й займаючи дорогою залізничні станції Чаплине, Просяну, Демурине, Межову та Удачну, перейшов на територію Донбасу для боротьби проти білогвардійців (Белаш, 1993: 58-59).

Незважаючи на нещодавно укладений союз, представники цих двох політико-ідеологічних течій не зуміли об'єднати зусиль для спільної боротьби. Навпаки, їхні відносини були наповнені певною ворожістю одне до одного. Так, махновці, відступаючи з Катеринослава до Гуляй-Поля, підбурили начальника гарнізону Павлограда Котова до заколоту проти більшовиків, під контролем яких на той час перебувало місто. Як наслідок, Котов з анархістами забрали 8 мільйонів карбованців із місцевого банку та наявні в місті кулемети, а під час просування до Гуляй-Поля загітували тамтешніх селян розікрасти вислану більшовиками до Павлограда із Лозової зброю, чим у значній мірі підірвали позиції останніх (Колос, 1927: 42). Причиною таких дій слід вважати неприховане прагнення більшовиків одноосібно керувати станом справ у регіоні, що стало очевидним для махновців ще під час боїв у Катеринославі.

На середину січня 1919 р. бійці як анархістських, так і більшовицьких іррегулярних бойових формувань опинилися у скрутному становищі, будучи затиснутими військами Директорії з півночі та заходу й білогвардійцями зі сходу. Ситуація змінилася у другій половині того ж місяця, коли, внаслідок Другої війни Радянської Росії з УНР, сюди підійшли регулярні більшовицькі підрозділи на чолі з Павлом Дибенком. 18 січня вони вступили на територію Катеринославщини і не пізніше 24 січня, об'єднавшись із місцевими більшовицькими партизанами та спираючись на їхню підтримку, зайняли залізницю по лінії: Лозова–Павлоград–Синельникове–Чаплине. Вже 25 січня радянські сили захопили лівобережні передмістя Катеринослава і, після доби артилерійського обстрілу та виходу у тил українським військам, 26 січня оволоділи містом (Гражданська війна на Катеринославщині, 1968: 77-79). При його обороні знову відзначилися іррегулярні провладні українські загони: очолюваний М. Мелашком вільнокозацький курінь «Донецького Кряжу», а також, вочевидь, теж вільнокозацькі формування «Самарська паланка» та «Дніпровська паланка» (Монкевич, 1935: 6-7).

Витіснені з Катеринослава війська Директорії опинилися у доволі несприятливому становищі, оскільки в їхньому заплілі розташовувалися ворожі за настроями бойові одиниці. Так, на Верхньодніпровщині активно працювали більшовицькі агітатори, підбурюючи до антиурядових дій місцевих селян (Наша справа, 1919: №47). У Нікополі, після розгону гетьманських представницьких і силових органів у середині листопада 1918 р. тамтешніми більшовицькими партизанами, влада номінально перебувала у руках організованого ними військово-революційного комітету (Нікопольський краєзнавчий музей, Кн. 8248, Арх. 1972, Арк. 2.). А на Криворіжжі ще з грудня 1918 р. активно діяли антиукраїнськи налаштовані підпільники (Варгатюк, 1969: 15). На початку лютого 1919 р. більшовикам Кривого Рогу навіть вдалося на кілька днів встановити у місті свою владу (Голуб, 1966: 117). До того ж, у цей же час відбувся антиурядовий заколот Н. Григор'єва, що остаточно підірвав позиції військ Директорії на

Катеринославщині. Отаман Н. Григор'єв, прибічник Директорії під час антигетьманського повстання, основні сили якого були розташовані в районі залізничних станцій Довгинцеве–Радущна–Апостолове, в останніх числах січня виступив проти українського уряду і встановив зв'язок із радянською владою. Після коротких переговорів більшовики прийняли до своїх лав формування Н. Григор'єва та загони прихильних до нього отаманів, які також діяли в районі Криворіжжя. Це значно посунуло лінію фронту на користь радянських сил і поставило під загрозу перебування у регіоні військ Директорії, які станом на 2 лютого контролювали лише відрізок залізниці від П'ятихаток до Верхівцева (Рубач, 1924: 178-187).

Відтепер повне витіснення регулярних українських військ з Катеринославщини стало для більшовиків лише питанням часу і було успішно вирішене найближчими днями. Вже 4 лютого ними було зайнято Верхньодніпровщину, а 6 лютого остаточно розбито підрозділи Директорії на чолі з Котиком в районі П'ятихаток – Кривого Рогу (ЦДАВО, Ф. 3696, Оп. 2, Спр. 360, Арк. 32; Гражданская война на Украине, 1967: 95, 100).

Проте, це не призвело до повного згасання боротьби у регіоні, чималу роль у якій відіграли іррегулярні проукраїнські формування. Так, на початку лютого у північній частині краю діяв загін отамана Котика, котрий мав кілька сутичок із силами Н. Григор'єва (Круть, 1932: 131-132). 9–11 лютого 1919 р. комендантом Бериславського та Нововоронцовського районів Херсонщини Осауленком було здійснено спробу залучити бійців, вочевидь, вільнокозацьких формувань, із низки міст і сіл тодішньої Херсонської губернії, серед котрих були й населені пункти досліджуваної території: Апостолове, Покровське, Грушівка та Мар'янське, із закликом підтримати Директорію та її союзників у боротьбі з більшовиками. Не пізніше середини лютого антибільшовицький загін з'явився у прилеглій до Катеринославщини Нововоронцовці. У той же час в районі П'ятихаток діяли залишки загону отамана Р. Самокиша (ДАДО, Ф. Р-4367, Оп. 1, Спр. 23, Арк. 23-24, 41-41 зв., 83, 86-87, 92). Поодинокі діяльність проукраїнських сил в цей період

траплялася і на Верхньодніпровщині (Гражданская война на Екатеринославщине, 1968: 92). Однак, відзначаючись малочисельністю і низьким рівнем мобільності, вказані проукраїнські загони не були здатними завдати помітної шкоди окупаційній радянській армії та повернути зайняті нею райони Катеринославщини під контроль Директорії.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищеподаний матеріал, можна переконатися у тому, що повстансько-партизанський рух на теренах Катеринославщини у період її перебування під номінальним контролем Директорії УНР на зламі 1918 – 1919 рр. займав помітне місце на тлі революційних подій у регіоні. Так, бойова діяльність анархістських і більшовицьких іррегулярних формувань не дозволила урядовим силам перебрати під повноцінний контроль лівобережну частину краю, а також відіграла важливу роль у забезпеченні окупації Катеринославщини регулярними радянськими військами у час Другої війни Радянської Росії з УНР. Зі свого боку проукраїнські нерегулярні сили надали помітну допомогу вітчизняному урядові у боротьбі із заколотниками, а після витіснення урядових військ із теренів краю певний час продовжували боротьбу із окупаційною радянською армією.

Список використаних джерел та літератури

- Амосов, 1927. – Амосов И. Под сапогом немецкой оккупации // Борьба за Советы на Екатеринославщине. Сборник воспоминаний и статей. Днепропетровск: Издание Днепропетровского Истпарта и Окружной комиссии по проведению 10-летия Октябрьской революции, 1927. С. 229 – 263.
- Архірейський, 2015. – Архірейський Д. В. Махновці в Катеринославі: хронологія присутності // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження. 2015, Вип. 13. С. 34–46.
- Белаш, 1927. – Белаш А., Белаш В. Дороги Нестора Махно: историческое повествование. К., 1993.
- Годин, 1927. – Годин. Из истории борьбы за соввласть на Екатеринославщине // Борьба за Советы на Екатеринославщине. Сборник воспоминаний и статей. Днепропетровск: Издание Днепропетровского Истпарта и Окружной комиссии по проведению 10-летия Октябрьской революции, 1927. С. 214 – 224.
- Гражданская война на Екатеринославщине (февраль 1918–1920 гг.). Документы и материалы. Днепропетровск: Проминь, 1968.
- Гражданская война на Украине. 1918–1920. Сборник документов и материалов: в 3 томах, 4 книгах. Т. 1, кн. 2. Борьба рабочих и крестьян за освобождение Украины от интервентов Антанты и деникинцев: ноябрь 1918 – апрель 1919 г. К., 1967.
- Гонга, 1957. – Гонга Д. Отаманщина: (Отаман Божко) // Київ. 1957, № 2–3 (41–42). С. 106–115.
- Голуб, 1966. – Голуб А. Збройна визвольна боротьба на Херсонщині в запілля ворога (1917–1919 роки) // За Державність. 1966, Ч. 11. С. 175–184-
- Горак, 2013. – Горак В. С. Григор'євський повстанський рух (серпень 1918 – серпень 1919 рр.): питання історіографії // Український історичний журнал. 2013, № 2. С. 154–177.
- Игрнев, 1921. – Игрнев Г. Екатеринославские воспоминания. (Август 1918 г. – июнь 1919 г.) // Архив русской революции. Берлин, 1921, Т. 3. С. 234–243.
- Колос, 1927. – Колос Г. А. Заметки о подпольи и вооруженной борьбе 1918–1919 г. Днепропетровск, 1927.

- Круть, 1932. – Круть В. Т. До історії боротьби проти григор'євщини на Україні // Літопис революції. 1932, № 5–6 (54–55). С. 119–147.
- Кузнецов, 1927. – Кузнецов Я. Работа Екатеринославского ревкома в 1918 г. // Борьба за Советы на Екатеринославщине. Сборник воспоминаний и статей. Днепропетровск: Издание Днепропетровского Истпарта и Окружной комиссии по проведению 10-летия Октябрьской революции, 1927. С. 279–283.
- Лантух, 1927. – Лантух. Полоса партизанщины // Борьба за Советы на Екатеринославщине. Сборник воспоминаний и статей. Днепропетровск: Издание Днепропетровского Истпарта и Окружной комиссии по проведению 10-летия Октябрьской революции, 1927. С. 284–286.
- Лебедь, 1922. – Лебедь Д. Первое наступление Махно // Пятая годовщина Октябрьской революции, 1917 октябрь–1922. Екатеринослав: 1-я советская типография, 1922. С. 186–189.
- Лисенко, 2009. – Лисенко А. А. Військова та політична діяльність отамана Н. Я Григор'єва (Серветника) у 1918–1919 рр. // Український історичний журнал. 2009, № 6. С. 63–80.
- Мазепа, 2003. – Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. К.: Темпора, 2003.
- Монкевич, 1935. – Монкевич Б. Оборона Катеринослава. (Уривок зі споминів) // Літопис Червоної калини. 1935, № 9. С. 5 – 8.
- Наша справа, 23 січня 1919. № 47.
- Нікопольський краєзнавчий музей, Кн. 8248, Арх. 1972, Арк. 2.
- Ризоль, 1927. – Ризоль И. Борьба с гетманом и подполье // Борьба за Советы на Екатеринославщине. Сборник воспоминаний и статей. Днепропетровск: Издание Днепропетровского Истпарта и Окружной комиссии по проведению 10-летия Октябрьской революции, 1927. С. 225–228.
- Рубач, 1924. – Рубач М. К истории гражданской войны на Украине (переход Григорьева к советской власти) // Летопись революции. 1924, № 3 (8). С. 175–188.
- Рибалка-Зірка, 2001. – Рибалка-Зірка А. Повстанчеський рух у Нікопольському районі – Катеринославщині // Зимовий похід (6.XII.1919 – 6.V.1920) / авт. Олександр Доценко. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. С. 341–343.
- Тесленко, 1926. – Тесленко Н. Бои за Екатеринослав в 1918 году // Летопись революции. 1926, № 6 (21). С. 76–85.
- Тесленко, 1928. – Тесленко П. К воспоминаниям В. Белаша // Літопис революції. 1928, № 3 (30). С. 228 – 230.
- Варгатюк, 1969. – Варгатюк П. Л. Криворіжжя: путівник. Дніпропетровськ: Промінь, 1969.
- Золотов, 1922. – Золотов Ф. Пролетарский октябрь 1918 года. (Воспоминания) // Пятая годовщина Октябрьской революции, 1917–октябрь–1922. Екатеринослав: 1-я советская типография, 1922. С. 164–171.
- ДАДО, Ф. Р-3493, Оп. 1, Спр. 29, Арк. 6;
- ДАДО, Ф. Р-4367, Оп. 1, Спр. 23, Арк. 23–24, 41–41 зв., 83, 86–87, 92
- ЦДАВО, Ф. 3696, Оп. 2, Спр. 360, Арк. 32.

References

- Amosov, 1927. – Amosov I. Pod sapogom nemeckoj okkupacii. [Under the the boot of the German occupation] // Bor'ba za Sovety na Ekaterinoslavshhine: sbornik vospominanij i statej. Dnepropetrovsk: Izdanie Dnepropetrovskogo Istparta i Okruzhnoj komissii po provedeniyu 10-letiya Oktyabr'skoj revoljucii, 229–263. [in Russian].
- Arkhirejs'kyj, 2015. - Arkhirejs'kyj D. V. Makhnovtsi v Katerynoslavi: khronolohiia prysutnosti. [Makhnovtsi in Ekaterinoslav: chronology of presence] // Prydniprov'ia: istoryko-kraieznavchi doslidzhennia. 13, 34–46. [in Ukrainian].
- Belash, 1993. – Belash, A & Belash, V. Dorogi Nestora Maxno: istoricheskoe povestvovanie. [Roads of Nestor Makhno: Historical Narration]. Kyiv. 1993. [in Russian].
- Godin, 1927. – Godin. Iz istorii bor'by za sovvlast' na Ekaterinoslavshhine. [From the history of the struggle for Soviet power in the Yekaterinoslav region] // Bor'ba za Sovety na Ekaterinoslavshhine. Sbornik vospominanij i statej. Dnepropetrovsk: Izdanie Dnepropetrovskogo Istparta i Okruzhnoj komissii po provedeniyu 10-letiya Oktyabr'skoj revoljucii, 214–224. [in Russian].
- Grazhdanskaya vojna na Ekaterinoslavshhine (fevral' 1918–1920 gg.). [Civil war in the Yekaterinoslav region (February 1918-1920)] Dokumenty i materialy. Dnepropetrovsk, 1968. [in Russian].
- Grazhdanskaya vojna na Ukraine. 1918–1920. [Civil war in Ukraine. 1918-1920 years] Sbornik dokumentov i materialov: v 3 tomakh, 4 knigax. T. 1, kn. 2. Bor'ba rabochix i krest'yan za osvobozhdenie Ukrainy ot interventov Antanty i denikincev: noyabr' 1918 – aprel' 1919 g. Kyiv, 1967. [in Russian].
- Gonta, 1957. – Gonta D. Otamanshyna: (Otamanshyna: Otaman Bozhko). [Otamanshyna: Otaman Bozhko] // Kyiv, 1957. № 2–3 (41–42), S. 106–115. [in Ukrainian].
- Holub, 1966. – Holub A. Zbrojna vyzvol'na borot'ba na Khersonschyni v zapilliu voroha (1917–1919 roky). [Armed liberation struggle in the Kherson region in the wake of the enemy in (1917-1919years)] // Za Derzhavnist'. Ch. 11, S. 175–184. [in Ukrainian].

Horak, 2013. – Horak V. S. Hryhor'ievskij povstans'kyj rukh (serpen' 1918 – serpen' 1919 rr.): pytannia istoriohrafii. [Grigorievsky Insurgent Movement (August 1918 - August 1919): questions of historiography] // Ukrains'kyj istorychnyj zhurnal, 2013. № 2, S. 154–177. [in Ukrainian].

Igrenev, 1921. – Igrenev, G. Ekaterinoslavskie vospominaniya. (Avgust 1918 g. – iyun' 1919 g. [Ekaterinoslavskie memoirs. (August 1918 - June 1919)] // Arxiv russoj revolyucii. Berlin, 1921. T. 3, S. 234–243. [in Russian].

Kolos, 1927. – Kolos G. Zametki o podpol'i i vooruzhennoj bor'be 1918–1919 g. [Notes on the underground and armed struggle in 1918-1919 years] Dnepropetrovsk, 1927. [in Russian].

Krut', 1932. – Krut' V. T. Do istorii borot'by proty hryhor'ievshchyny na Ukraini. [To the history of the struggle against Grigorievshchina in Ukraine] // Litopys revoliutsii, 1932. №5–6 (54–55), S. 119–147. [in Ukrainian].

Kuznecov, 1927. – Kuznecov Ya. Rabota Ekaterinoslavskogo revkoma v 1918 g. The work of the Ekaterinoslan Revolutionary Committee in 1918] // Bor'ba za Sovety na Ekaterinoslavshhine. Sbornik vospominanij i statej. Dnepropetrovsk: Izdanie Dnepropetrovskogo Istparta i Okruzhnoj komissii po provedeniyu 10-letiya Oktyabr'skoj revolyucii, 1927. S. 279–283. [in Russian].

Lantux, 1927. – Lantux. Polosa partizanshhiny. [Partisan streak] // Bor'ba za Sovety na Ekaterinoslavshhine. Sbornik vospominanij i statej. Dnepropetrovsk: Izdanie Dnepropetrovskogo Istparta i Okruzhnoj komissii po provedeniyu 10-letiya Oktyabr'skoj revolyucii, 1927. S. 284–286. [in Russian].

Lebed', 1922. – Lebed' D. Pervoe nastuplenie Maxno. [Makhno's first offensive] // Pyataya godovshhina Oktyabr'skoj revolyucii, 1917–oktyabr'–1922. Ekaterinoslav: 1-ya sovetskaya tipografiya, 1922. S. 186–189. [in Russian].

Lysenko, 2009. – Lysenko A. A. Vijs'kova ta politychna diial'nist' otamana N. Ya. Hryhor'ieva (Servetnyka) u 1918–1919 rr. [Military and political activity of Ataman N. Ya. Grigoriev (Servetnik) in 1918–1919] // Ukrains'kyj istorychnyj zhurnal, 2009. № 6, S. 63–80. [in Ukrainian].

Mazepa, 2003. – Mazepa I. Ukraina v ohni i buri revoliutsii. [Ukraine is on fire and in the storm of revolution]. Kyiv: Tempora, 2003. [in Ukrainian].

Monkevych, 1935. – Monkevych B. Oborona Katerynoslava. (Uryvok zi spomyniv). [Defense of Ekaterinoslav. (Excerpt from memories)] // Litopys Chervonoj kalyny. № 9, S. 5–8. [in Ukrainian].

Nasha sprava, 23 sichnya 1919. № 47. [in Ukrainian].

Nikopol's'kyj kraeznavchij myzei, Kn. 8248, Arh. 1972. Ark. 2. [in Ukrainian].

Rizol', 1927. – Rizol' I. Bor'ba s getmanom i podpol'e. [The fight against the hetman and the underground] // Bor'ba za Sovety na Ekaterinoslavshhine. Sbornik vospominanij i statej. Dnepropetrovsk: Izdanie Dnepropetrovskogo Istparta i Okruzhnoj komissii po provedeniyu 10-letiya Oktyabr'skoj revolyucii, 1927. S. 225–228. [in Russian].

Rubach, 1924 – Rubach M. K istorii grazhdanskoj vojny na Ukraine (perexod Grigor'eva k sovetskoj vlasti). [On the history of the civil war in Ukraine (Grigoriev's transition to Soviet power)] // Letopis' revolyucii, 1924. № 3 (8), S. 175–188. [in Russian].

Rybalka-Zirka, 2001 – Rybalka-Zirka A. Povstanches'kyj rukh u Nykopol's'komu rajonovi – Katerynoslavshchyni. [Insurgent movement in Nikopol district - Ekaterinoslav region] // Zymovyj noxid (6.XII.1919 – 6.V.1920). Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 2001. S. 341–343. [in Ukrainian].

Teslenko, 1926. – Teslenko N. Boi za Ekaterinoslav v 1918 godu. [Fights for Yekaterinoslav in 1918] // Letopis' revolyucii. 1926. №6 (21), S. 76–85. [in Russian].

Teslenko, 1928. – Teslenko, P. K vospominaniyam V. Belasha. [To the memoirs of V. Belash] // Litopis revolyucii. 1928. №3 (30), 228–230. [in Russian].

Varhatiuk, 1969. – Varhatiuk P Kryvorizhzhia: putivnyk. [Kryvyi Rih region: a guide]. Dnipropetrovsk: Promin'. [in Ukrainian].

Zolotov, 1922. – Zolotov F. Proletarskij oktyabr' 1918 goda. (Vospominaniya). [Proletarian October 1918. (Memories)] // Pyataya godovshhina Oktyabr'skoj revolyucii, 1917–oktyabr'–1922. Ekaterinoslav: 1-ya sovetskaya tipografiya, 164–171. [in Russian].

DADO, F. P-3493, Op. 1, Spr. 29, Ark. 6.

DADO, F. P-4367, Op. 1, Spr. 23, Ark. 23–24, 41–41 zv., 83, 86–87, 92.

CDAVO, F. 3696, Op. 2, Spr. 360, Ark. 32.